

Saaremaa Maahaigla Toris

Alustasin tööd Saaremaa Maahaiglas 8. augustil 1938 kokana. Olin lõpetanud 1937. aastal Karja Majanduskooli ja pool aastat varem töötanud majateenijana.

Saaremaa Maahaigla oli ainuke haigla Saaremaal, juhatajaks dr. Martinson.

Dr. Offman oli kirurg ja arstid võtsid ka kodus vastu. Dr. Martinson elas Pargi tänav 2. Dr. Offman elas Suur-Sadama 35 (seda maja enam pole). Tööl käisid nad jalgratastega ja need olid haigla peaukse kõrval, kui nad olid majas. Kui oli mõni hädaline olukord, tulid kohe kohale, nii öösel kui päeval.

Saaremaa Maahaigla koosnes 5 majast ning keldrist. Peahoonel oli kaks sissekäiku. Otse peaukse otsas oli operatsioonituba. See on väljaehitus mere poole (praegugi alles). Mõlemas küljes olid haigete palatid - tori pool otsas naistele ja teises meestele. Teisel korrusel oli paar tuba, mida kutsuti "klassi palatid" ja nendes olid jõukamad inimesed, sest haige päevaraha oli nendes kõrgem (kõik haiged maksid päevaraha).

Kõige suurem oli haiglahoone, teine maja oli vanaaegne kivimaja, mille kohta öeldi "gundelik" ja milles asus haigla kantselei ja kaks tuba, kus elasid sanitarid. Kolmandas oli surnukamber, pesuköök, lehmalaud kahele lehmale ja põiki selle otsas oli maja, milles olid nakkushaiged ja tuba psüühilistele haigetele. Köök asus aga eraldi Sõrve maantee ääres väikses puumajas. Kartul, kala, liha hoiti keldris. Leib küpsetati ise. Haiglal oli kaks lehma ja need talitas köögitooline Anna Uusna. Piima tarvitasime ise ära. Sel ajal sai kõik personal haiglast söögi ja töötajad elasid haiglas ja selle eest tasu ei olnud. Õed sõid haiglas, arstid aga mitte. Toit oli lihtne. Hommikul võileib, sepik, kohvi. Lõunaks supp. Õhtul kala, kaste (ehk nott), kartul või aedvili. Kolmapäeval ja laupäeval herkulotumm, õhtul oli tangupuder piimaga või piimasupp. Operatsioonihaigetele oli tee piimaga. Klassi haigetele, kes maksid päevaraha rohkem oli klassitoit. Selleks oli lõunaks kolm toitu. Supp või puljong, praad ja magustoit. Ja oli ka pealelõunane kohvi koogiga.

Õdedest olid sel ajal seal tööl vanemõde Jenny Allik, õde Mannat ja õde Kungas ning ämmaemand Lember, sanitarid/põetajad: Maria Oolup, Liide Viimik (Mälk), Olga Gritšgevitš, Olli Paas, Paula Häng (op. sanitar). Pesunaised: Salme Soon (Meier), Maria Poopuu. Kantselei töötaja oli Ljubov Vaga. Hoovitöoline Laas Paju. Ljubov Vaga maksis meile palka. Võttis vist vastu haiguspäevade raha. Köögi arvestusi pidas perenaine Elsa Seepere. Mina tegin söögiks seda, mis tema käskis. Mina küpsetasin ka sepiku iga päev või üle päeva nagu vaja oli. Köögitooline Anna Uusmaa küpsetas leiva. Ise pruunistasime kohvi jaoks vilja ning jahvatasime kohviveskis. Kevadpühadeks värviti mune. Suurteks pühadeks nagu jõulud, küpsetati haigetele ja personalile saia ning piparkooke.

Palk oli minul 20 Eesti krooni kuus. Tööpäeva pikkus oli vist ikka 8 tundi. Täiesti vaba päeva (pühapäeva) sain ma üle kahe nädala ja kui olin olnud pühapäeval tööl siis sain kolmapäeval peale lõuna vabaks. Tööpäevadel oli lõuna 2 tundi.

Aia tänavale kerkib uus haiglamaja

Aastal 1938 hakati ehitama uut haiglat Aia tänavale. Seda alustas selleaegne juhataja dr. Martinson. Arhitekt oli Kuusik, ehitaja oli Saaremaa mees Tiirimetsast Kann. Töölised olid ka peamiselt saarlased. Parkettpõrandaid pani Frida Kreek Koimlast. Keskkütte pandi sisse Rein Loo, Karl Sarv ja veel keegi kolmas. Elektri pani Erich Augusti poeg Aksel. Haigla ümbruse kujundas ja istutas puud ning põõsad mandrimees aednik Aare Lee, kel abis 4-5 naist. Aednik oli taimetoitlane ja meil oli tegemist temale toidu valmistamisega. Aednik elas haiglas majahoidja toa kõrval. Haigla peatee ees kahel pool olid valged topeltsirelid, aia tänav poolses otsas kaks lillat. Eks seal on praegugi midagi alles. Sõja ajal, kui tuli palju masinaid haavatutega, sõideti sealt eest põiki üle ja osa sireleid tallati katki ja ei olnud enam topeltõitega sireleid.

Haiglal oli majahoidja, kelle korter oli 2- toaline ja asus köögiploki kõrval. Majahoidjaks oli perekond Paas. Ei mäleta, mis ta tööülesanded olid, aga seda tean, et ta tõi meie toidukauba linnast ära kaherattalise käruga ja kauba andis meie lattu üle. Kartul ja suuremad kogused toiduaineid toodi ikka autoga. Sügisel osteti talvine kartul sisse. Kapsas osteti ka ja meie ise pidime ära riivima ja tünni hapnema panema. Samuti kurgid. Lehmad ja sead olid ka alles. Algul talitas neid aedvilja puhastaja Anna Uusmaa, hiljem võeti selleks eraldi inimene. Piim ja liha tarvitati köögis ära. Liha soolati tünni ja oli toidulauale lisaks. Loomade jaoks oli laut. Heina tegime ise haigla ümbrusest. Käisin ka Sõrves heina tegemas. Lootsi ja Suur-Sadama nurgal oli vana tori kõrtsihoone ja selles oli kala vastuvõtupunkt. Seal käisime värsket kala toomas.

Saaremaa jääb sõja jalgu

1939. aastal algas sõjaaeg. Kõigepealt kutsus Saksamaa oma rahva ära ja sellega seoses läksid ära haigla juhataja dr. Martinson ja dr. Offman. Kuressaarest läks veel palju inimesi. Laev läks vist välja Roomassaarest. Õdedest keegi ära ei läinud. Haigla töötas edasi. Tööle tuli vist dr Pärt. Saaremaale tulid sõjaväebaasid ja esimesed vene sõjaväelased. Selle järel läks kord üle ja elu muutus. Nägin esimesi sõdureid täis vene sõjaväe autosid Sõrve poole sõitmas.

1940. aasta 14. juunil oli esimene küüditamine. Siis oli juba hirm kõigil. Haigla töötajatest kedagi ära ei viidud. 1940. aastal tuli haiglale uus juhataja dr. Ilmar Vooremaa Tartust koos abikaasa dr. Salme Vooremaaga (silmaarst) ja kirurg Ants Naber. Tuli uusi õdesid: Elise Jõksi, Aino Allik, Ela Takking, Elise Ranniko, kes abiellus dr. Ants Naberiga. Ämmaemandad: Helju Keskküla, Nora Sepp, Virve Lepik, Valentina Koho. Valentina Koho sai surma kui saksa lennuk viskas pommi Kuressaare ujula ja "Tursa kiriku" pihta.

Meie haigla hoone sai valmis 1940. aasta lõpus ja kolimine algas 13. veebruaril 1941. aastal. Haiglal oli siis juba valge sanitarauto, millega viidi haigeid (keda oli ehk 20 ringis). Muu inventar ja köögi asjad viisime väikese prahimasinaga. Kolimise päeval oli sajune, sombune, sula, külm ilm. Töötajad ei tahtnud sel päeval kolida, sest oli 13. kuupäev ja reedene päev. See pidi halba ennustama, sest saarlastel olid omad päevad, kui selliseid asju ette võeti.

Dr. Vooremaa seda ei uskunud ja nii see ikka teoks sai. Haigla on ju küll tänaseni alles ja polegi sõjas kannatada saanud. On hoopis palju abi andnud. Inimesed (töötajad), kes selle kaasa tegid, pidid oma töökohad jätma ja põgenema. Kõik arstid ja õed läksid ära. Maja jäi septembri lõpus 1944 täiesti tühjaks ja inimesed rüüstasid seda.

Uues haiglahoones

Uus haigla oli 3 korruseline (lisaks keldrikorrus). Õues oli väike nakkushaigla, mis oli suure majaga tunneliga ühenduses. Peauksest sisse astudes oli kohe kantselei ja haigete vastuvõtutuba. Alumisel korrusel asus sünnitus- ja siseosakond. Sünnitusosakond pidi tulema haigla ette külge väljaehitusse, mis jäi pooleli ja on tänaseni ehitamata. Teisel korrusel oli kirurgia ja operatsiooniplokk. Kolmandale korrusele kolis sisse personal.

Kolimise päeval tegime mina ja Salme Soon haigetele söögi vanas majas. Perenaine Elsa saatis Almi Lahe uude majja lõunaks suppi keetma. Esimene söök oli värsket kapsasupp ja uus köök oli meile muidugi huvitav. Vesi tuli kraanist. Nii soe kui külm. Must vesi jooksis ära. Isegi pliidi kohal oli kraan, kust sai supipotti vett lasta! Köögil oli oma boiler, mille küte oli koos pliidiküttega. Pliit oli suur, paksude plaatidega. Olemas oli kaks suurt praeahju ning kapp, kus sai toitu soojas hoida.

Köögiplokis oli personali söögituba, vasakul haigetele toidu väljajagamise ruum ja meie välisriieteapid. Sealsamas nõudepesemise ruum ja suur köök, mille kõrval väike kantselei perenaisele. Köögi kõrval asus juurviljade puhastusruum ning leivaküpsetusruum suure leivaahjuga, mis jäigi kasutamata ning hiljem välja lõhuti. All keldris oli kolmeosaline külmkamber ja juurviljade ning kartuli hoiustamise ruum.

Kui sisse kolisime, olid köögis aknad veel värvimata ja töömees Jüril kulus nende värvimiseks mitu päeva. Olime ju kõik noored ja saime torupoistelt kohe riielda, sest olime kraanikausist

kohvipaksu alla ajanud. Eks tuli veel palju õppida, mida ei tohtinud alla lasta. Köögi all keldris oli pesuköök ja pesulaod ning triikimisruum. Pesuköök viidi sealt hiljem ära, sest andis majja palju auru. Nakkusosakonna taha ehitati eraldi pesuköök. Pesu kuivatati õues ja talvel mindi üle õue haigla otsauksest üles kolmanda korruse põõningule, märg pesu üle öla laotud (oi vaesed inimesed, kes seda pidid tegema).

Sissekolimise pidu toimus kolmanda korruse koridoris. Seati üles pikad lauad, pakuti süüa ja ka õlut. Sai palju lauldud. Olime ilus ühine pere. Lauas istusid kõik, alates peaarstist kuni perenaisteni. Kõik riigipühad said koosviibimistega peetud.

Haigla köögis vangidele süüa

14. juunil 1941. aastal toimus taaskord küüditamine. Mäletan, et sellel hommikul tulid kaks sõjaväelast haigla vanasse kööki, kus meie tüdrukutega elasime ja ei olnud sel päeval tööl. Sõdurid pärisid kahe noormehe järgi, keda me küll tundsim, aga muidugi ei teadnud nendest midagi. Need noormehed olid ka haigla juures ehitusel tööl. Meie jooksimise haiglasse ja ütlesime ühele poisile, et sind otsitakse. Teine oli juba ära jooksnud. Poiss oli ähmi täis ja läinud miilitsast uurima, miks teda taga otsitakse. Nii ta kinni võeti ja Siberisse saadeti. Seda sain hiljem tema õelt teada.

Sõda tuli kogu aeg lähemale. Ära tuli viia raadiod ning rattad tuli viia kokkukorjamispunkti. Raadiot mul polnud, küll aga uus ratas, mille oma esimeste palkade eest olin ostnud. Inimesi kutsuti NKVD-sse. Paljud kadusid, vähesed said sealt välja. Toimus mobilisatsioon. Kes selle vanuse sisse mahtusid, pidid ilmuma Garnisoni tänaval asuva algkooli õuele. Käisin sealt sõpru ära saatmas. Inimesed pandi autodele ja Tallinnast rongidele ning saadeti Siberisse, kuhu nad jäid 3 aastaks. Vabatahtlikult ei läinud keegi. Enne Saksa sõjaväe siia jõudmist oli linnas suur segadus. Kauplusi ja ladusi rüüstati.

Saksa sõjavägi tuli Kuressaarde septembri keskel (16 või 17). Enne seda ööd magasime haigla köögis madratsite peal, teisel päeval käisime linnas. Saksa sõjaväelasi oli palju liikvel. Väljas oli palju sini-must-valgeid lippe. Aga oli haakristi omi ka.

Sõda kestis 3 nädalat. Lossivalli keldrist leiti 31 mahalastud inimest. Üks Saksa lenduri laip leiti lossi kaevust. Järgmisel päeval leiti Hoffmani maja (praeguse Lossi hotelli vastas) keldrist veel 29 laipa. Juhtusin nägema, kui neid keldrist välja toodi. Nende käed olid seotud selja taha.

Saksa haavatud olid ka meie haiglas (nendel oli omal ka haigla Suur-Sadama tänaval). Sakslane saatis oma haavatud edasi. Kes terveks said, läksid rindele tagasi. Osa paranes ka meie haiglas. Sõrves lõppes sõda oktoobris. Sõrvest toodud sõjavangidest osa oli olnud vanas haiglas. Aga vange oli Kuressaares mujalgi. Ega nendel nii suurt süüd olnudki. Põhiliselt olid mobilisatsioonist või küüditamisest kõrvale hoidnud. Sakslane pani vangid tööle, ka vene vangid. Inimesed võtsid omavastutuse peale tööle (ka maal).

Meil oli haiglas kaks meest, kes tegid õues koristustööd. Mäletan, et mehed meisterdasid õue kala suitsutamise ahju ja vangid suitsutasid meile kala. Vangid ehitasid haiglale 1942. aastal kartulikeldri. Kõik olid eestlased ja kohalikud mehed. Kust materjal toodi, ei tea. Valvur tõi tööpäevade hommikul 6-8 meest kohale ja õhtul viis nad ära. Mehed tegid tööd, valvur istus meie köögis kartulipuhastusruumis ja ajas naistega juttu. Püss oli nurgas. Ükski vang pole ära jooksnud. Andsime vangidele lõuna ajal süüa, õhtusööki sõid vangimajas.

Küpse liha eest piirituse retsept

Minul opereeriti pimesool ja olin haiglas sees. Ise pole ma midagi maksnud. Arstiabi oli vist tasuta. Markade eest ei olnud midagi saada. Seep oli mudast tehtud ja ega meil köögis mingeid pesuvahendeid ei olnud. Laudu ja põrandaid küürisime liivaga. Põranda sees olid restid, kust vesi ära voolas. Restid läksid liivaga umbe ja jälle saime riielda. Haiglal oli 2 lehma ja sead. Kui sead olid parajaks kasvanud, soolati nende liha tünni.

Arstid võtsid haigeid haiglas vastu, maksmine käis rohkem toiduainetega. Dr. Kleitsman oli günekoloog ja ikka jälle tuli ta kööki küsima, kas küpsetaksime tema lihatüki ära. Muidugi me seda tegime. Selle eest kirjutas meile piirituse retsepti. Viina poest ei saanud.

Kokkuostukupongide eest sai ainult marju, aedvilju, toiduaineid. Riidesemeid oli vähe saada. Jalanõusid ka. Sai mingi tõendiga. Nii hakkasid Saaremaa mehed meisterdama puukingi, küll paksu, küll õhukese tallaga ja ka liigesega. Paelad sai ise peale otsitud ja naeltega talla külge kinni pandud. Kivi ja naelad pidid taskus olema. Kui pael lahti läks, oli millega kinni lüüa. Päris hea oli nendega käia.

Minge pealegi Rootsi, ma ei lähe

1944. aastal peale Tallinna pommitamist leidis dr. Vooremaa, et peaks leidma võimaluse kuskil haigla avada juhuks kui Kuressaare Haiglaga midagi juhtuma peaks. Nii siis avatigi Kaali järve ääres koolimajas haigla osakond. See pidi toimuma peale laste suvepuhkusele jäämist juunis. Sinna viidi haiged, kellel oli pikaldane ravi. Oli sõjas haavata saanud eesti poisse. Oli ka selliseid, kes hoidsid sõjaväest kõrvale. Sakslasi ei olnud. Kokku umbes paarkümmend haiget.

Seal töötas õde Puusepp ja üks noor tütarlaps, kes kavatses minna meditsiini õppima. Seal praktiseeris laborandina (Helene Kumpas, kes on praegu arst). Sanitariks või haigete hooldajaks oli Linda Laht. Meie olime köögis. Toitu toodi meile linnast 2 korda nädalas. Piima saime kõrvale olevast meiereist. Põldmarju korjasid haiged ise, meie tegime nendest kisselli.

Ükskord olid kaks haiget poissi läinud naaberkülla tütarlapsi vaatama, tagasi tulles tuli äikeseilm ja tugev vihmasadu. Teisel noormehel oli jalg kipsis. Sõjas oli jalg läbi lastud. Kips lagunes vihmajuga ära. Teine poiss oli ta seljas ära toonud ja hommikul tegid meie pliidipuudest lahase, et jalg koos seisaks. Muidugi viidi ta linna, kus jälle korda tehti.

Aga sõda tuli iga päevaga lähemale ning Kaalist läksid haiged laiali. Osa tulid linna üle, samuti personal (ka meie). Perenaine Seepere oli ära läinud ja nii ma siis kööki jälle tööle läksin. Haigla personal oli kõik ära läinud. Majas oli ka juba saksa sõjaväehaigla.

Sõda oli juba Saaremaal. Toimus suur põgenemine Rootsi. Minu isa tegi korda Kuressaare Jahtklubi jahilaeva, mistõttu oli tal õigus oma perekond kaasa võtta. Nii siis juhtus, et isa tuli mulle ütleva, et mine kiiresti randa, sa saad peale. Kuna haiglas oli just lõunaaeg ja töö pooleli ütlesin, et minge peale, ma ei tule. Ema kuulis Nasval, et mina jäin linnas laeva pealt maha siis ei läinud ema ka.

Töötasime koos sakslastega. Haiglas oli nüüd rohkem haavatuid, eraisikud olid koju läinud. Üks saksa mees küsis minu käest, kas ma tahaksin ka Saksamaale minna, kui läks üks viimaseid laevu haavatutega. Olin näinud, kuidas Roomassaare sadamas laevu pommitati ja mustad suitsusambad tõusid, laevad põlesid. Ütlesin, et mina jään siia. Sidusin omale sini-must-valge paela üle juuste ja sakslane ütles, las ta jääb, ta on eesti tüdruk.

Järgmisel päeval oli maja juba täiesti tühi. Arstid, õed olid kõik ära läinud. Viimased 5 haiget ja sanitar Ella Lember läksid kartulikeldrisse. Panime sinna kastitäie toitu. Ka mina magasin öö kartulikeldris. Suures majas rüüstati. Mina läksin teisel hommikul ema juurde Nasvale ja sealt läksime sugulaste juurde Riksu külla. Ella Lember oli teisel hommikul tahtnud haigetele suppi keeta ja teinud tule pliidi alla ning pannud poti keema, kui ta läks suppi ära tooma oli see koos potiga ära viidud.

„Rahvast oli palju ja kõik vaatasid mere poole”

Nägin oma silmaga seda suurt Rootsi põgenemist. See toimus peamiselt Lõmala, Riksu ja Karala randadest. Rahvast oli palju ja kõik vaatasid mere poole. Oli ainult üks laev ja seegi rahvast täis. Mehed ei tahtnud merele minna, sest paat oli liiga täis, kuid ära see laev läks. Sakslased ei takistanud minemist. Olime emaga sugulaste juures, lootsime, et ehk saame minna. Teised meie pere liikmed olid juba Rootsi jõudnud. Ühel õhtul saime ka meie paadi peale. See pidi olema saatus. Üks rannas olnud mees palus end ka peale võtta. Ta ütles, et paadi mootoril on midagi viga. See oli Riksu saksa piirivalvepunkti paat. Mehed, kes olid paadi oma valdusse saanud, ei võtnud seda meest kaasa.

Sõitsime välja õhtul pimedas 7. oktoobril. Samal õhtul toimus Tehumardi lahing. Ilm oli päris vaikne ja ilus. Mootor jäi äkki seisma. Saadi jälle käima. Ja nii paar korda, kuni viimaks mehed enam mootorit käima ei saanud. Oli juba valge ja päike üleval. Meri oli väga ilus, vaikne, kerge

lainetus. Olime keset merd, maad ei paistnud kuskilt. Hakkas pilvitama ja tuul tõusis. Ei näinud ühtki lennukit ega laeva. Lained läksid kõrgemaks ja peale lõunat paistis uduselt üks tuletorn. Pimenes ja nägime punaseid, valgeid rakette. Viimaks olime jälle rannas. Välja ei julgenud keegi minna, sest ei teadnud, kus me üldse oleme. Magasime öö laevas ja hommikul, kui mehed randa läksid, selgus, et olime Saaremaa rannas Pilguse mõisa kohal ja öösel olid saksa väed seal läbi läinud Sõrve. Vene väed ei olnud veel sinna jõudnud. Ema teadis, kus me oleme. Seal lähedal elas tema vend Kusti. Läksime sinna ja olime seal vist nädalakese. Siis tulime koju tagasi. Ema läks Nasvale oma koju ja mina jäin linna ning läksin haiglasse. Siis algab elu koos vene sõjaväega.

Pliidi peal keedeti putru ja süstlaid

Vanasse haiglasse tehti 1942 – 1943 aastal T.b.c. osakond ja nendel oli oma köök ja personal, sellepärast pidime seal ära tulema. Sõrves käis sõda, kuid haigla oli terveks jäänud, kuigi üle võetud vene sõjaväe poolt ja täitunud haavatutega. Õues oli 5 suurt telki kergematega vigastustega inimeste paigutamiseks ja Suur-Sadama 35 maja, kus olid ka haavatud. Minu korter oli selles majas, aga ei olnud ka seda enam. Sain toa majandusjuhataja Jaansoo juurde. Erahaigete jaoks oli väike nakkusosakonna maja õue peal ja sinna hakkasid järele jäänud kontigent kogunema. Kantselei töötaja Marta Kivimaa, majandusjuhataja Martin Jaansoo, õdedest Ela Taking (Lember), Marta Lember (Kivi), sanitaridest Ella Lember (Asumets), Marta Ink, Olli Paas, Marie Oolup, Nastja Kaasik, Alvine Tiitson (Tammik), Palmi Väli (Vaiksalu). Köögitöolistest olin mina Salme Leesi, Salme Soon (Meier), Veera Võrk, Alide Rosenbaum, Anna Uusmaa. Arste ei olnud ja nii tuli suurest majast meile dr. Potselujev. Ta tuli alati, kui santarid ise hakkama ei saanud ning abi oli vaja. Ühe sünnituse oli vastu võtnud sanitar Alvine ja saanud sellega hästi hakkama. Varsti saadeti mandrilt Saaremaale kaks arsti dr. Elbing (günekoloog) ja dr. Paldrok (kirurg).

Väike maja oli haigete jaoks, aga ei olnud kööki, kus süüa teha. Sõjaväe köök oma juurde meid ei võtnud. Nii saime algul haigetele süüa teha ühes eramajas. Selle perenaine oli varem meil abiks juurvilja puhastamisel ning lubas kasutada oma kööki. Maja oli lähedal ning tõime seal valmistoidu haiglasse. Varsti tegid haigla töömehed meile ühest kuurist õue peal väikese köögi. Selles oli ainult pliit, üks riiul ja pink. Seal tegime süüa seni, kuni saime suure maja kätte. Selle pliidi peal keedeti ka süstlaid.

Sõrves kestis sõda peaaegu 2 kuud ja lõppes 24. novembril. Kui Sõrves jälle suur laskmine lahti läks, hakkas ka haavatuid tulema. Vahel oli autode järjekord Suur-Sadama nurgani. Kergemad haavatud toodi krusamasinatega. Seal olid põhu peal verised mehed. Kellel pea, jalg, käsi seotud. Sõrves oli ka eestlasi ning paljud otsisid omakseid (meest või venda). Eest uksest tulid haavatud sisse, teisest maja otsast läksid laibad välja. Tuli surnukambri ette krusamasin, alt toodi raamiga laip, kallati üle kasti ääre autokasti. Kui koorem peale sai, pandi present üle ja läks Kudjapele. Nii väike on inimese hind sõja ajal.

Lahingute vahel toimus haigla alumises vestibüülis tantsuõhtu, kuhu võisime meie ka minna. Kui sõda lõppes, oli päris suur pidu. Mäletan, et üks eesti mees leitnandi aukraadis uuris, kas meil on anda talle lugemiseks raamatut. Mina tõin talle paar tükki. Üks nendest raamatutest oli “Nimed marmortahvilil”. See mees tõi raamatud mulle mõne päeva pärast tagasi aga, just selle raamatu kohta ütles, pane see ära ning ära seda enam kellelegi anna.

Notimais saksa hobune

Kui Sõrves sõda lõppes, kadusid õuest telgid jäi ainult suur maja sõjaväe kätte. Meile anti I siseosakond, kus võisime ka oma haiged panna. Meil oli väga tore personal. Rahvast oli vähe, saime väga hästi läbi. Kõik pühad ja sünnipäevad sai peetud ja alati olid arstid meiega koos. Tuleb meelde, kuidas ahtsime teha torti (sellist asja polnud poest saada). Kuidas me biskviidi küpsetasime, ei mäleta. Kreemi tegime küll. Võid oli vähe saada, niisiis keetsime juurde noti (muna-jahu segu) ja panime õue lume peale jahtuma. Õues oli sõjaväe hobune, kes sõi meie segu ära, muidugi tuli uus teha.

Toiduaineid hakkasime linnast saama. Saaremaale oli jäänud veel paar arsti dr. Voldemar Aus

(T.b.c.), dr. Piho (naha-sugu), dr. Bogdanov. Ämmaemand Elsbet Vilsar (Trekse) Kihelkonnal. Ämmaemand Lii Sander Muhus.

Suur maja jäi sõjaväe kätte veel aastaks ja rohkem. Minu mäletamist mööda saime terve haigla kätte 1946. aasta mais. Läks suureks koristamiseks. Köögis olid prussakad. Sel ajal ei olnud mingeid tõrjevahendeid. Saime kuskilt vanaaegset "miinikollast". See mõjus hästi. Suures majas oli torustik umbes.

Kuna eesti arste ei olnud, tuli tööle palju vene arste. Sõjaväelaste abikaasad ja sõjast siia jäänud. Kirurg Lomatsinski, dr. Homaloze, dr. Martõnova, dr. Visnevsky, dr. Basarski. Õdedest Niina Krassikova, Vanemaks õeks oli Upalt pärit Maria Tšesar. Oli nõudlik, kuid hea inimene.

Esimeseks peaarstiks sai dr. Elbing. Tema sai omale korteri kolmandale korrusele, kuhu said elama õed ja arstid. Tuli hakata rääkima vene keeles, mis oli meil nõrk. Tuleb meelde üks nali. Köögis töötas Veera Võrk ja tema oskas vene keelt. Veera rääkis ühe vene sõjaväe noormehega vene keeles, see imestas, et kuidas ta oskab. Veera naljatanud, et ma oskan ka prantsuse keelt "ma söö su ää, söö, söö". Mees jäigi uskuma ning imestas, et isegi köögitüdrukud niivõrd targad on.

Paranoiline doktor Mülberg, kes kasvas haigla vannitoas põrsast

Dr. Elbibg ja dr. Paldrok läksid mandrile tagasi ja peaarstiks tuli dr. Mülberg. Tema oli venemaa eestlane, kes rääkis ka eesti keelt aga ta ei usaldanud eestlasi. Kartis, et kõik varastavad. Mina arvestasin ise kõik, mis me köögis potti panime ja kirjutasime ülesse, kui palju mida läks. Tema aga hakkas nõudma, et mina ütleksin, palju on vaja ühe haige kohta ja selle arvestas kantslele välja. Nii pidi see minema. Iga algus on raske. Mina olin ka noor ja harjumata, segadust kui palju. Tema hakkas kartma, et kas ma ikka kirjutan kõik asjad õigesti. Mina olin südamest aus ja see solvas mind. Hakkasin kartma, et ta võib mind saata Siberisse ja nii andsin lahkumisavalduse ja läksin haiglast ära.

See oli detsember 1946. Olin ära pool aastat. Juunis algasid koolimajas laste suvesanatoorium. Sügisel kui sanatoorium lõppes ütles dr. Olersneid, et sa lähed haiglasse tagasi. Haiglas oli uus peaarst. Kui mina olin haiglast ära läinud, oli dr. Mülberg pannud oma abikaasa kööki istuma ja vaatama, kas ikka kõik pannakse potti ja kuidas töö käib. See kõik solvas töölisi. Nii ei leidnudki ta personaliga kontakti. Tema oli see peaarst, kes tõi haigla kolmandale korrusele põrsa ja kasvas seda vannitoas. Oli läinud pahanduseks ja sellepeale läks ta ära Saksamaale. Mina läksin tagasi septembris. Peaarstiks oli dr. Basinski. Tema oli eelmisest vene ajast Saaremaale jäänud sõjaväelane ja elas saksa ajal Koimlas. Kirurg oli vene sõjaväe arst dr. Lomatsinski. Ta oli sõbralik, suur, tugev mees. Mind hakkas ta kasutama doonoriks. Oli vaja 200 gr verd ning mul oli 0 grupp veri, kohe kutsus mind. Haiglal oli oma verekabinet.

Esimest korda andsin verd 1942. Haige oli Sõrve naine, kellel olid sõja ajal jalad läbi lastud ja ei paranenud. Minult tehti temale otse vereülekanne. Naine oli minu kõrval voodiga. Olime mõlemad operatsiooniplokis. Mis minult võeti, läks kohe otse temale. Mulle oli selline verevõtmine uudis. See naine sai terveks ja tänas mind hiljem.

Eks neid haigla juhatajaid/peaarste oli üsna ridamisi. Mõni kauem, mõni üsna lühikest aega. Dr. Basarski oli väike mees, üsna lühikest aega (kirurg) juhataja. Oli dr. Markova, dr. Martõnova, dr. Vinogradova. Tema oli ka Tervishoiu osakonna juhataja. Dr. Verbovataja oli günekoloog ja töötas mitu aastat. Dr. Visikselaja oli silmaarst, dr. Tamarkina, dr. Lopiner (kirurg).

Meisterlikud köögihaldjad

Kõik riiklikud pühad tuli ära pidada. Rongkäigust pidid osa võtma. Ega ta ju sunduslik ei olnud aga ikka vaadati, keda ei olnud, rohkem muidugi juhtkonda. Nemad pidid kohal olema. Ka pidu pidi olema. Peod toimusid haigla keldrikorruusel keskkütte kõrval olevas küttelaorus. Ruum tehti puhtaks ja lauad, toolid toodi sisse ning meie tegime köögis toidud. Raha koguti piduliste (osavõtjate) käest. Saime oma kokakunsti näidata ja alati oli õlu, mille valmistas Jüri ja Paasi

Sass. Oli ka väike eeskava ja loterii. Lõpuks pandi lauad kokku ja algas tants. Pidudel sai palju lauldud.

1949. aasta märtsis oli II küüditamine ja see ajas kõigil hirmu peale. Peale seda moodustati kolhoosid, mis ei saanud kuidagi järje peale. Nii tuli kolhoosides töödel abiks käia. Igal asutusel oli oma kolhoos, kus tuli põllutööl abistada. Haiglas pandi grupp inimesi kokku ja enamasti ikka nooremad inimesed. Vanemad pidid töö haiglas ära tegema. Mäletan, et ühel sügisel võtsime Eiklas 8 hektarit kartuleid. Olime kohal peaaegu nädala. Elasime ühes talus, magasime põrandal. Aga väga lõbus oli ja kui lõpetasime selle suure põllu oli suur hurraa!

Kuna haiglas oli õdesid vähe järele jäänud, korraldas Tervishoiu osakond aseõdede kursused. Teoreetilisi teadmisi lugesid arstid ja praktika oli kõigil tööl olemas ning seda tuli igapäevases töös juurde õppida. Lõpuks oli eksam ja kõik vist lõpetasid. Mina käisin nendel loengutel, aga eksam jäi mul tegemata ja sellepärast läksin hiljem Tartu Meditsiinikooli kaugõppe osakonda ja selle lõpetasin 1965. aastal.

Enam ei mäleta, kes oli paarist, kes hakkas nõudma, et haigetel peab olema lõunaks supp, praad ja magustoit. Hommikusöögiks oli leib, sai, või (pidi olema 20 gr), kala, muna, kohupiim, vorst, juust, keedis ja teisi variante, dieedilistele vastavalt nõudele. Lõunaks oli alati supp ja praad ning magustoiduks kissell, kompott, kakao, kama, piim siis jogurtit ei olnud. Õhtusöögiks olid pudrud, aedviljavormid ja vähemalt 1 kord nädalas küpsetasime ise pontsikuid, pirukaid, plaadikooki.

Pühapäeva õhtul oli enamasti plaadikook õuntega ja marjadega, piim, tee, võileib. 10 gr võid pidi iga haige kätte saama, sest see oli ettenähtud norm. See kaaluti ja kontrolliti alati üle. Kõik teised toiduained olid normi järgi nii tuli koostada menüü. Eks ma käisin ka mitmed korrad Tallinnas kursustel ja loengutel, kus anti õpetust, kuidas menüüsid teha.

Meil oli köögis väga kena personal. Tahtsime ise palju ja huvitavat teha ning siis tuligi välja, et Kuressaare Haiglas on kõige paremad toidud. Kõik kontrollid jäid meiega rahule. Isegi Moskva omad. Haigeid läks meie haiglast küll Tallinna ja Tartu ning kui nad tagasi tulid siis alati oli sellest juttu. Meie saime tunnustust, et meie toidud on kõige paremad. Eks see oli tänu köögi personali heale koostööle.

Kontrolle käis igasuguseid. Pidime kogu aeg valvel olema. Rahandusosakond kirjutas ükskord isegi 50 gr mannat akti sisse - et miks oli köögis järel. Toidud sai iga päev pandud steriilsetesse pudelitesse, mis läksid osakonda külmkappi. Keefiri ja hapupiima tegime ise (sel ajal kauplusest ei saanud).

Ühel haigla õel sündisid kolmikud poisid. Esimestel kuudel tegime ka nendele toidud, see oli haigla poolt. Ainult ise viisid pudelid köögist ära. Lõunasööki ei tohtinud enne välja jagada kui valvearst oli üle vaadanud ja proovinud. Enamasti nad tulid kohale ka ja lubasid välja jagada. Valvearstid said 3 korda päevas sama toidu, mis haiged, nii olid teadlikud kuidas haiged süüa said.

Nii me elasime.

Mälestused kirja pannud aastal 2005